

Begrazingsonderzoek de Vennoot

W.J. Molenaar

Inhoudsopgave

1. Inleiding en doel van het onderzoek	3
2. Werkwijze	4
3. Resultaten en interpretatie	5
3.1. Begrazing door vee	5
3.2. Begrazing door ganzen	10
4. Conclusies	12
Literatuur	13

Lijst van figuren

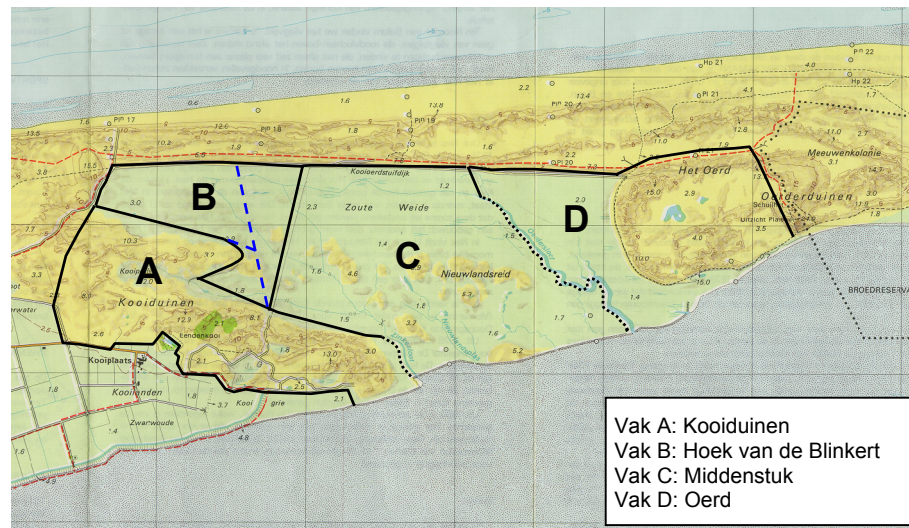
- Figuur 1: Overzicht begrazingseenheid 'De Vennoot'
- Figuur 2: Aantal ingeschaarde schapen
- Figuur 3: Aantal ingeschaarde runderen en paarden
- Figuur 4: Duur begrazingsperiode in vak B en C
- Figuur 5: Runderdagen in vak B en C
- Figuur 6: Duur begrazingsperiode in vak D
- Figuur 7: Runderdagen in vak D
- Figuur 8: Aantal Rotganzen
- Figuur 9: Uitgekeerde ganzenschade

1. Inleiding en doel van het onderzoek

In het kader van het 'bodemdalingonderzoek Oost Ameland' wordt door Alterra onderzoek gedaan naar veranderingen in de vegetatiesamenstelling van de kwelders op Oost Ameland. De kwelders zijn eigendom van de 'Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen op het Oosteinde Oerd Neerlands Reid BV', in de volksmond kortweg de 'Vennoot' genaamd. De Vennoot wordt begraasd door vee afkomstig van boeren van het eiland. Om duidelijkheid over oorzaken van de vegetatieverandering te verkrijgen is inzicht gewenst in de begrazingsintensiteit over de afgelopen jaren. Het Natuurcentrum Ameland heeft in dit kader een begrazingsonderzoek uitgevoerd over de periode 1992 –2000 (Molenaar, 2001). Over de periode 2001–2004 is een vervolgonderzoek uitgevoerd. In onderliggend rapport wordt deze begrazingsperiode besproken. Opgemerkt moet worden dat er onvoldoende informatie voorhanden is over begrazing in 2002, een gevolg van ziekte van de herder en het vervolgens niet adequaat bijhouden van de verweidingsdata door de vervangers. Het jaar 2002 wordt derhalve niet behandeld. Ook de resultaten van de ganzenbegrazing in de periode 2001-2004 ontbreken. Er zijn onvoldoende telgegevens om verantwoorde uitspraken te doen over de betreffende periode.

*Figuur 1
Overzicht
begrazingseenheid
'De Vennoot'*

2. Werkwijze

Begrazing door vee

De begrazing door het vee is op verzoek van het Natuurcentrum Ameland bijgehouden door de herder, dhr. T. Kooiker (tot 2001) en dhr. A.P. Molenaar (2003 en 2004). De verzamelde gegevens bestaan uit de jaarlijkse aantallen ingeschaard vee, de inscharingsdata en de verweidingsdata.

Begrazing door ganzen

De kwelders van de vennoot worden door ganzen gebruikt als foerageergebied. Het betreft met name Rotganzen en in de laatste jaren ook Brandganzen. In dit rapport worden de telgegevens besproken van de jaren 1973-2001. De gegevens zijn deels gepubliceerd in 'Vogels van Ameland' (Kersten *et al.*, hoofdstuk 4 in: Versluys *et al.*, 1997) en ook reeds besproken in de rapportage van het begrazingsonderzoek van 2001. Telresultaten vanaf 2001 zijn onvolledig en worden niet behandeld.

3. Resultaten en interpretatie

3.1. Begrazing door vee

In **figuur 1** is de begrazingseenheid weergegeven. De totale grootte van het gebied is 580 hectare. Het gebied is onderverdeeld in vier eenheden. De Kooiduinen (vak A) bestaat voor een groot deel uit hogere duinen met enkele valleien en een klein stukje kwelder. De Hoek van de Blinkert (vak B) en het Middenstuk (vak C) bestaan voornamelijk uit kwelder met plaatselijk enkele lagere duintjes. Het Oerd (vak D) is deels kwelder en in het oosten een oud duincomplex. Overstroming met zeewater vindt vooral plaats in de vakken B, C en D. De inundatiefrequentie neemt af in westelijke richting.

Eind jaren tachtig is de verdeling van de begrazingseenheden gewijzigd. Vak B werd groter ten koste van vak C. In **figuur 1** is de plaats van het oude raster met een onderbroken blauwe lijn aangegeven.

In totaal zijn er 560 aandelen uitgegeven en daarnaast nog 32 begrazingsrechten. Een aandeel geeft recht tot inscharing van vee. Per aandeel mag ingeschaard worden: twee schapen (ongeacht het aantal bijbehorende lammeren), één pink, een halve vaars of een half paard (één vaars of paard per twee aandelen).

Inscharing en verweiding

De inscharringsdatum van het vee wordt jaarlijks vastgesteld. Het belangrijkste criterium voor de vaststelling van de inscharringsdatum is de aanwezigheid van voldoende gras. Gestreefd wordt naar een zo vroeg mogelijke inscharing. De inscharringsdatum geldt steeds voor al het vee; al het vee mag dan worden ingeschaard. De praktijk was dat het gros van het vee op of vlak na de inscharringsdatum wordt ingeschaard en een klein deel (circa 10 à 20%) in de aansluitende drie weken. De laatste jaren treedt hierin een duidelijke verschuiving op. Veel boeren scharen hun vee later in dan de inscharringsdatum. Dit geldt voor zowel schapen, runderen als paarden. Een belangrijke oorzaak van de verschuiving is de aanwezigheid van voldoende gras in de polder door een gemiddeld lagere veebezetting.

Wanneer gedurende het seizoen voldoende gras aanwezig is, geeft het bestuur toestemming om extra vee in te scharen. Dit vindt dan meestal plaats in de maand juli. De laatste jaren vindt extra inscharing nauwelijks meer plaats omdat er onder de boeren weinig animo voor is.

Al het vee dient 1 december verwijderd te zijn. De praktijk is dat de meeste schapen begin oktober worden opgehaald. Rammen dienen begin augustus te worden verwijderd.

In **tabel 1** staan de data van de inscharing en verweiding van het vee. De inscharringsdatum geldt voor al het vee, de verweidingsdata hebben betrekking op de runderen.

Uit de tabel blijkt dat de gemiddelde inscharringsdatum verschoven is van eind april in 1982-1985 tot begin mei vanaf 1989. De verschuiving bedraagt ongeveer een à anderhalve week. In 2001 was inscharing pas toegestaan op 25 juni (paarden) en 1 juni (schapen en runderen) i.v.m. de mkz.

Runderen

De verweidingsdata voor de runderen varieerden de afgelopen 20 jaar. Het blijkt dat tot 2000 een min of meer vast roulatiepatroon wordt gevolgd waarbij de runderen rouleren over de vakken B, C en D. Tot 2001 werden ze ingeschaard in vak B (Hoek van de Blinkert). Na circa een à twee weken (= verweidingsdatum, **tabel 1**) werden de runderen verweid naar vak C en omstreeks begin juni (= 2e verweidingsdatum, **tabel 1**) naar vak D (Oerd). Hier verbleven ze ongeveer een maand waarna de vakken B en C weer aan de beurt waren. Het onderscheid tussen vak B en C is tot 2000 niet consequent bijgehouden. Elk jaar arriveerden ze eind juli voor de tweede

maal in vak D. Mede vanwege de jacht op het Oerd werden ze begin september weer verweid naar vak B en/of C. Bij storm (hoge waterstanden) kunnen ze de laatste maanden van het jaar ook in vak A terecht. Vanaf 2003 wordt een ander roulatiepatroon gehanteerd. Dit is mede een gevolg van het feit dat getracht wordt de weidevogels in vak B te ontzien door in mei in vak C in te scharen.

Tabel 1
Inscharings- en verweidingsdata van het vee.

Jaar	Datum inscharing	Datum verweiding runderen (bestemming vak:)								
		B	C	D	B/C	B/C	D	B/C	B/C	B/C
1984	28 april	4 mei	14 mei	28 juni	13 juli	24 juli	18 aug	24 sept	6 okt	
1985	29 april	?	1 juni	25 juni	27 juli	11 aug	9 sept	22 sept	13 okt	
1986	3 mei	18 mei	10 juni	13 juli	?	14 aug	12 sept	7 okt	17 okt	
1987	27 april	21 mei	3 juni	25 juni	?	31 juli	23 aug	27 sept	20 okt	
1988	30 april	18 mei	4 juni	6 juli	?	11 aug	10 sept	?		
1989	3 mei	26 mei	13 juni	17 juli	?	19 aug	4 sept	17 sept		
1990	12 mei	25 mei	1 juni	15 juni	28 juni	26 juli	9 aug	27 aug	12 sept	
1991	?	?	?	?	?	?	?	?		
1992	5 mei	17 mei	1 juni	22 juni	?	28 juli	24 aug	29 sept	14 okt	
1993	3 mei	11 mei	27 mei	21 juni	10 juli	28 juli	18 aug	11 sept		
1994	5 mei	18 mei	3 juni	14 juni	8 juli	22 juli	17 aug	29 sept	13 okt	
1995	8 mei	16 mei	6 juni	20 juni	?	28 juli	24 aug	30 sept		
1996	?	?	?	?	?	?	?	?		
1997	3 mei	20 mei	6 juni	3 juli	18 juli	1 aug	28 aug	1 okt	16 okt	
1998	1 mei	9 mei	28 mei	18 juni	4 juli	29 juli	27 aug	5 okt		
1999	3 mei	13 mei	31 mei	24 juni	8 juli	2 aug	27 aug	9 sept	4 okt	
2000	6 mei	15 mei	1 juni	28 juni	15 juli	31 juli	3 sept	8 okt		
2001	B	D	C	D	C	B	C	D	C	A
	1 juni	22 juni	17 juli	12 aug	4 sept	8 sept	16 sept	4 okt	20 okt	15 nov
2002	?	?	?	?	?	?	?	?		
2003	B	C	D	B	C	D	C	A		
	1 mei	19 mei	14 juli	28 aug	27 sept	6 okt	20 okt	10 nov		
2004	C	B	C	D	B	C	A	C	D	A
	1 mei	18 mei	13 juni	19 juni	25 juli	17 sept	22 sept	28 sept	16-okt	14-nov

Schapen

De schapen worden ingeschaard in de vakken A, B en C. Voor de schapen vormen deze vakken één begrazingseenheid. De rasters hebben een dusdanige hoogte dat schapen het raster wel kunnen passeren en runderen en paarden niet. De schapen blijven de gehele begrazingsperiode in deze vakken. Schapen komen dus niet in vak D (Oerd). Omstreeks half augustus dienen de rammen te worden verwijderd. Dit betreft vooral lammeren waarbij vaak alle lammeren worden verwijderd. De schapen worden begin oktober door de boeren opgehaald.

Paarden

Tot 1998 werden de paarden ingeschaard in vak B (Hoek van de Blinkert). Na circa drie weken werden ze verweid naar vak A (Kooiduinen). Vanaf 1998 blijven de paarden het grootste deel van het seizoen in vak B en C (Hoek van de Blinkert en Middenstuk).

Tabel 2 bevat de gegevens over de aantallen ingeschaard vee. Het betreft het vee dat bij aanvang van het seizoen is ingeschaard en het extra vee dat met toestemming van het bestuur tijdens het seizoen (meestal in juli) is ingeschaard.

Tussentijds worden er door de afzonderlijke boeren soms kleine aantallen vee bijgeschaard of opgehaald en/of worden schapen vervangen door runderen of vice versa. Het betreft dan meestal een beperkt aantal exemplaren hetgeen zonder toestemming van het bestuur c.q. de herder

geoorloofd is, en dat niet allemaal consequent bijgehouden wordt. Deze kleine veranderingen zijn dan ook niet allemaal terug te vinden in de tabel.

Tabel 2
Jaarlijkse aantallen ingeschaard vee.

jaar	schapen		pinken			vaarzen			pinken en vaarzen			paarden			totaal	
	inscharing		inscharing			inscharing			inscharing			inscharing				
	extra	totaal	extra	totaal	extra	totaal	extra	totaal	extra	totaal	extra	totaal				
1982	790	0	790	149	0	149	62	0	62	211	0	211	14	0	14	1015
1983	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
1984	806	0	806	139	0	139	79	0	79	218	0	218	12	0	12	1036
1985	804	48	852	120	81	201	73	18	91	193	99	292	21	0	21	1018
1986	830	65	895	124	6	130	67	0	67	191	6	197	22	0	22	1043
1987	890	45	935	112	15	127	49	0	49	161	15	176	22	0	22	1073
1988	905	24	929	91	10	101	52	10	62	143	20	163	27	0	27	1075
1989	862	0	862	145	0	145	52	0	52	197	0	197	23	0	23	1082
1990	872	0	872	114	0	114	58	0	58	172	0	172	19	0	19	1063
1991	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
1992	935	81	1016	111	24	135	43	11	54	154	35	189	18	7	25	1107
1993	834	0	834	115	0	115	46	0	46	161	0	161	16	0	16	1011
1994	864	0	864	120	0	120	54	0	54	174	0	174	19	0	19	1057
1995	870	17	887	95	0	95	55	0	55	150	0	150	28	0	28	1048
1996	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
1997	886	0	886	102	0	102	53	0	53	155	0	155	27	0	27	1068
1998	876	0	876	115	0	115	44	0	44	159	0	159	25	0	25	1060
1999	892	0	892	96	0	96	53	0	53	149	0	149	28	0	28	1069
2000	836	0	836	103	0	103	41	0	41	144	0	144	30	0	30	1010
2001	836	0	836							123	0	123	28	0	28	987
2002	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
2003	732	0	732							160	0	160	41	0	41	933
2004	682	0	682							151	0	151	43	0	43	876

De laatste jaren wordt het vee steeds later ingeschaard. Was het vroeger zo dat op de inscharringsdatum het gros van het vee werd ingeschaard, de laatste jaren gebeurt het inscharen veel geleidelijker en wordt het maximum aantal dieren meer dan een maand later bereikt.

De totale hoeveelheid vee (laatste kolom) blijft redelijk constant, een gevolg van het feit dat het aantal aandelen in de onderzoeksperiode gelijk is gebleven. De variatie die optreedt is vooral een gevolg van het feit dat per aandeel een verschillend aantal schapen (2), runderen (1 of 0,5) of paarden (0,5) kan worden ingeschaard. Daardoor kan het totale aantal stuks vee jaarlijks variëren.

In de figuren 2 en 3 is het aantal grazers weergegeven. Uit de figuren blijkt dat het aantal schapen in de tachtiger jaren licht is gestegen, in de jaren negentig min of meer constant was, en vanaf 1999 daalt.

Extra schapen inscharen tijdens het seizoen vond vooral plaats in de tachtiger jaren. De laatste jaren worden geen extra schapen ingeschaard. Dit heeft te maken met de geringe animo onder boeren; wanneer er op de Vennoot voldoende gras aanwezig was, was dat ook in de polder het geval en ontbrak de noodzaak om extra vee naar de Vennoot te brengen.

Het totaal aantal runderen vertoont een dalende trend: van 190 tot 210 begin jaren tachtig tot 145 tot 160 in de laatste jaren. Het aantal paarden is toegenomen tot meer dan 40.

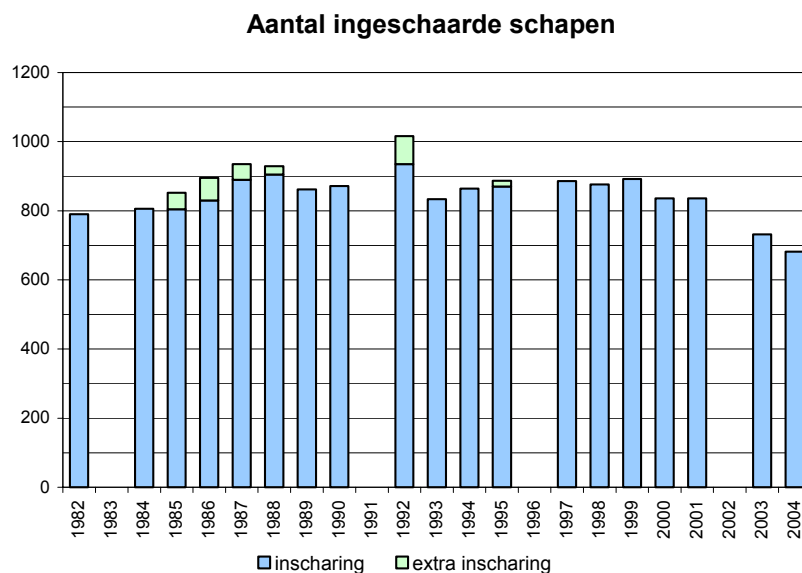
Begrazingsdruk

Om na te gaan of er relevante verandering zijn opgetreden in de verschillende begra-zingseenheden is, voor zover mogelijk, de begrazingsdruk per vak berekend. De begrazingsdruk wordt berekend door per vak het aantal aanwezige grazers te vermenigvuldigen met het aantal dagen dat het betreffende vak begraasd is. Het product van grazers en graasdagen is het aantal 'runderdagen'.

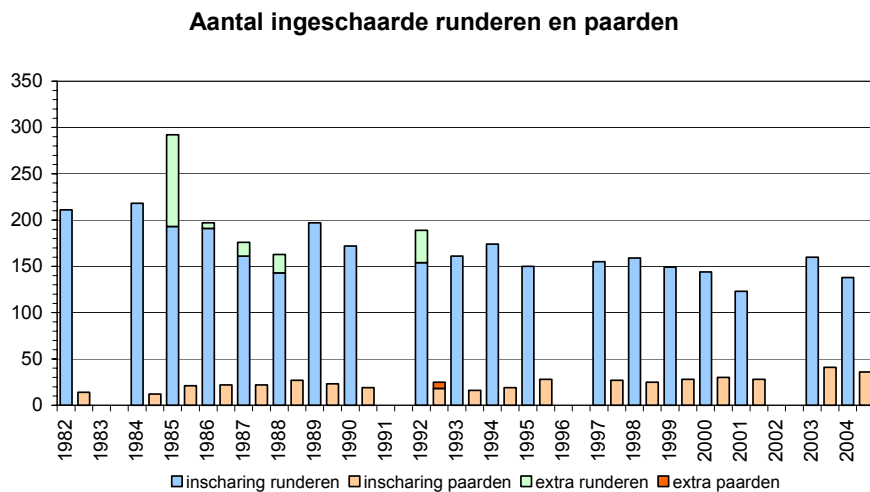

In **figuur 4** is de begrazingsperiode in de vakken B en C weergegeven. De beschikbare informatie over verweiding is niet toereikend om onderscheid te kunnen maken tussen vak B en C. Er is onderscheid gemaakt in drie perioden (**tabel 1**). In **figuur 5** is het aantal runderdagen weergegeven. Uit de figuur blijkt een dalende tendens in begrazingsdruk door runderen, en dan vooral vanaf 1995. 1985 is extreem hoog vanwege het extra inscharen van 99 runderen in juli. 2001 is laag door de late inscharing in verband met de MKZ-crisis. Er kan echter niet zonder meer worden geconcludeerd dat de totale begrazingsdruk sinds de tachtiger jaren in vak B en C is afgenomen. In deze begrazingseenheden grazen namelijk tevens de schapen. Geconstateerd is reeds dat het aantal schapen in de tachtiger jaren licht is gestegen, in de jaren negentig min of meer constant was, en vanaf 1999 daalt. Omdat vanaf 1995 het aantal schapen niet is toegenomen en vanaf 1999 een dalende tendens laat zien, ligt het voor de hand dat de totale begrazingsdruk in de vakken B en C sinds 1995 afneemt. Echter, doordat schapen vrijelijk in de vakken A, B en C kunnen vertoeven is het mogelijk dat de schapen meer in de vakken B en C zijn gaan grazen dan in vak A, bijvoorbeeld door een groter grasaanbod. Of dit inderdaad het geval is geweest, is niet te achterhalen.

Figuur 2
Aantal ingeschaarde schapen

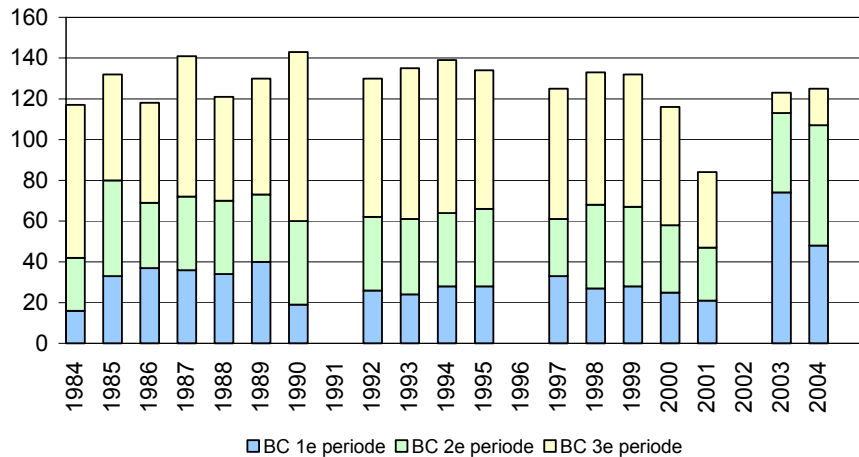
Figuur 3
Aantal ingeschaarde runderen en paarden

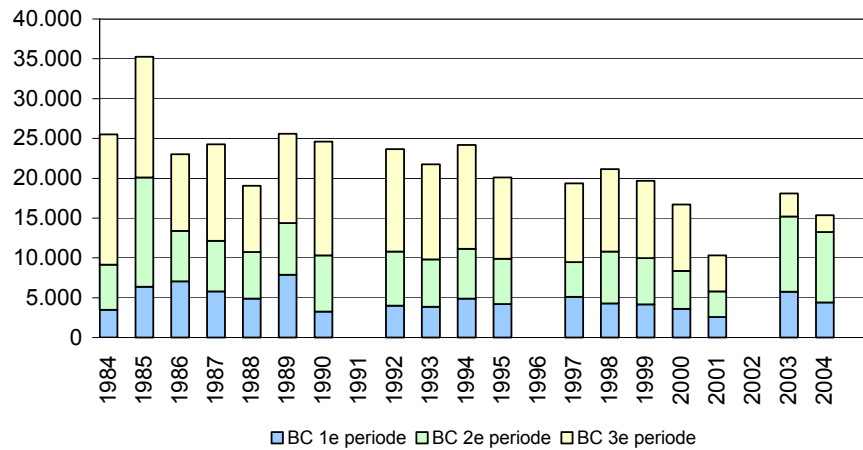
Figuur 4
Duur begrazings-
periode in blok B en C

Duur begrazingsperiode in blok B en C

Figuur 5
Runderdagen in blok B
en C

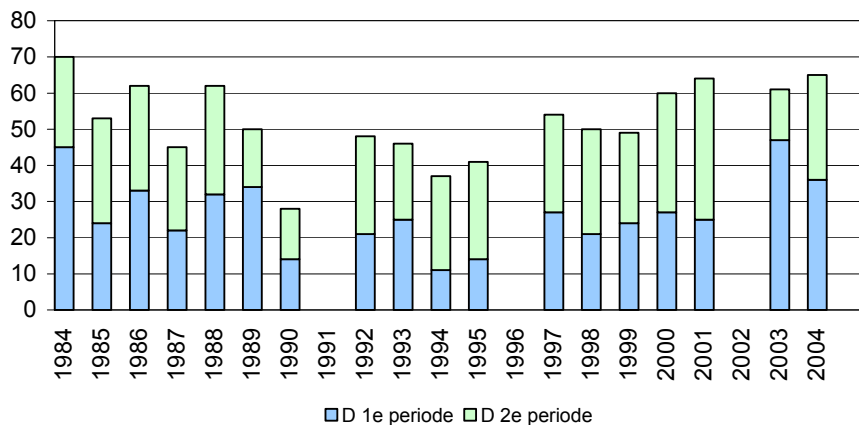
Runderdagen in blok B en C

In [figuur 6](#) en [7](#) zijn de gegevens voor vak D weergegeven. Er kunnen twee begrazingsperiodes worden onderscheiden, een eerste begrazingsperiode omstreeks juni, en de tweede omstreeks augustus. Uit de figuren volgt dat ondanks een afname van de begrazingsduur vanaf 1995, de begrazingsdruk niet of nauwelijks is toegenomen. Dit is een gevolg van het dalend aantal ingeschaarde runderen. Aangezien in vak D geen schapen grazen kan worden gesteld dat de begrazingsdruk door vee ongeveer gelijk is gebleken. Alleen in de jaren 1984 tot 1985 is de begrazingsdruk duidelijk hoger.

Figuur 6
Duur begrazings-
periode in blok D

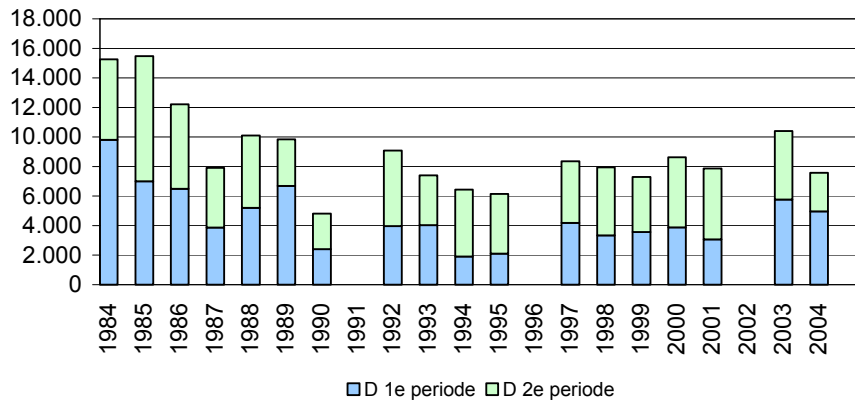
Duur begrazingsperiode in blok D

Figuur 7
Runderdagen in blok D

Runderdagen in blok D

3.2. Begrazing door ganzen

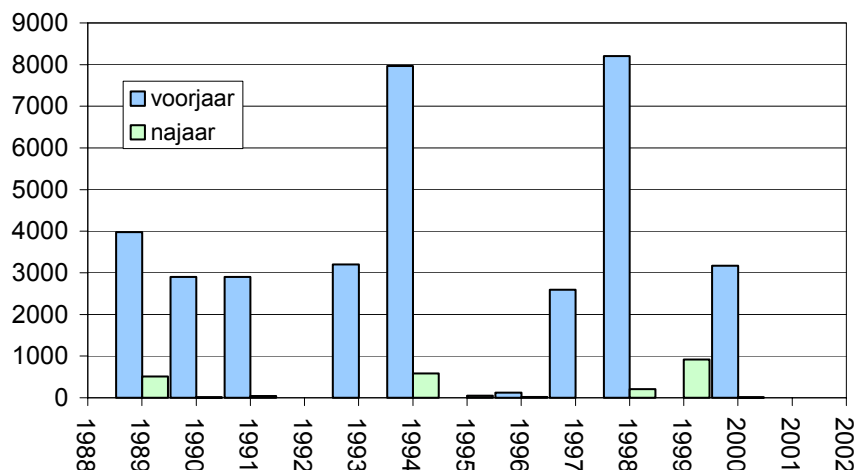
In **tabel 3** zijn de gegevens van de ganzentellingen weergegeven. In **figuur 8** zijn de hoogste aantallen Rotganzen weergegeven voor de winterperiode (telling in december/februari) en voorjaar (maart/april). Deze gegevens zijn afkomstig van J. Smit (Ministerie van LNV).

Tabel 3
Tellingen Rotganzen in de periode 1973-1996 op de kwelder. Naar gegevens J. Smit.

Jaar	Winter (dec-feb)	Voorjaar (mrt-apr)
1988	?	?
1989	510	3980
1990	14	2900
1991	40	2900
1992	?	?
1993	1	3200
1994	585	7970
1995	50	?
1996	20	120
1997	?	2595
1998	205	8207
1999	920	?
2000	12	3171
2001	?	?
2002	?	?

Figuur 8
Aantallen Rotganzen

Aantallen Rotganzen

Uit de tellingen is geen duidelijke trend te ontdekken. Het winteraantal blijft steeds onder de 1000. De voorjaarspiek die rond half april valt op Ameland laat meestal aantallen rond de 3000-4000 zien. Uitschieters zijn 1994 en 1998 waar maximaal rond 8000 ganzen geteld worden. Telgegevens over de periode na 2001 zijn (nog) niet beschikbaar.

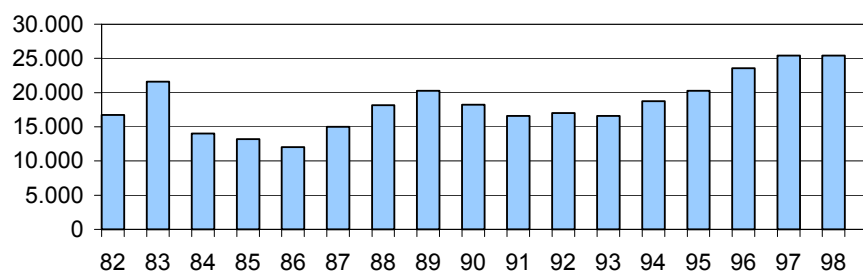
Het is bekend dat het aantal Rotganzen in het Nederlandse waddengebied in de winter sterk varieert. Dit heeft vooral te maken met het weer. In strengere winters trekken de ganzen meer zuidwaarts en verblijven ze in Frankrijk en Zuid-Engeland. Er zijn dan zeer weinig ganzen in het Nederlandse waddengebied. In warme winters blijven relatief veel ganzen in het waddengebied. In het voorjaar (vanaf maart) trekken de ganzen uit de zuidelijkere gebieden naar het noorden waarbij ze tijdelijk het waddengebied aandoen. In deze periode kunnen grote aantallen worden waargenomen, zowel in de polders op het eiland als op de Vennoot.

Opvallend is dat de laatste jaren het aantal Brandganzen op de Vennoot stijgt (mond. meded. M. Kersten). Waarschijnlijk moet daarbij gedacht worden aan een stijging van enkele honderden in de negentiger jaren tot ongeveer 3000 sinds het jaar 2000 (J. Krol pers. obs.). Daardoor is de laatste jaren de totale begrazingsdruk door ganzen nog groter dan [figuur 8](#) en [tabel 3](#) suggereren. In tegenstelling tot de Rotganzen blijven de Brandganzen ook in koudere perioden op de Vennoot foerageren. Een gevolg van de begrazing door Brandganzen is dat er in het voorjaar op veel plaatsen een korte 'grasmat' ligt. Dit is een gunstige situatie voor de Rotganzen. Rotganzen foerageren vooral op kort, eiwitrijk gras. Het lijkt erop dat door het verschijnen van de Brandganzen de kwelder van de Vennoot geschikter is geworden voor de Rotganzen. Hierdoor kunnen de Rotganzen meer gebruik maken van de kwelders van het Vennoot in plaats van de polders op het eiland. Er zou dus wel eens een verschuiving kunnen zijn opgetreden van ganzenbegrazing in de polders naar de Vennoot.

In onderstaande figuur is het jaarlijks uitgekeerde bedrag aan ganzenschade weergegeven. Uit de figuur blijkt dat het uitgekeerde bedrag is toegenomen. In de jaren tachtig lag het tussen f 10.000,- en f 15.000,-. In 1998 was het gestegen naar f 25.000,-.

Figuur 9
Uitgekeerde
ganzenschade (in
gulden)

Uitgekeerde ganzenschade (in gulden)

4. Conclusies

In de afgelopen decennia is de begrazingsdruk op de Vennoot niet sterk veranderd. Geconstateerd is dat het aantal schapen op de Vennoot in de tachtiger jaren licht is gestegen, in de jaren negentig min of meer constant was, en vanaf 1999 licht daalt.

Het aantal runderen is sinds de tachtiger jaren licht afgenomen. Het aantal paarden is licht toegenomen maar blijft laag.

Op basis van het aantal runderen en de begrazingsduur kan worden geconcludeerd dat de totale begrazingsintensiteit door runderen in de vakken B en C is afgenomen. Doordat het aantal schapen in vak B en C constant is gebleven en de laatste jaren afneemt, is de totale begrazingsdruk in vak B en C afgenomen. In vak D (alleen runderbegrazing) is de begrazingsdruk eind tachtiger jaren afgenomen waarna het zich min of meer heeft gestabiliseerd.

Een oorzaak van de lagere begrazingsdruk van B en C is het later inscharen van het vee. Het vee wordt niet meer zoals voorheen in grote getale op de inscharingsdatum ingeschaard. Een substantieel deel van het vee wordt de laatste jaren enkele weken na de inscharingsdatum ingeschaard.

Uit de beschikbare data is geen duidelijke trend af te leiden in begrazingsintensiteit door Rotganzen. Het aantal Rotganzen hangt sterk samen met de weersgesteldheid in de winter. De laatste jaren neemt wel duidelijk het aantal Brandganzen toe. Vermoedelijk heeft de toename in begrazing door Brandganzen een positief effect op de geschiktheid van de Vennoot voor de Rotganzen.

Literatuur

Kersten, M., K. Rapport & K. van Scharenburg (1997). Wadvogels op Ameland. In: Vogels van Ameland, M. Versluys, H. Engelmoer, D. Blok & R. van der Wal. Friese Pers Boekerij, Leeuwarden.

Molenaar, 2001. Begrazingsonderzoek De Vennoot. Natuurcentrum Ameland. Nes.